

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 888 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umriqov, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent

Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasida professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasida dotsenti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrоров Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmandchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	

Turizmga innovatsiyon texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoirazimovna , kafedra professori	
Mamlakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni	164
Ibragimov G'ayrat Ablagulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktram Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orqali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abdutarapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...	269
G'anibayev Iloxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni	
amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	284
M. Samiyeva , kafedra assisenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	

Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитхонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi; Sindarov Fazliddin Kaxramonovich , kafedra assistenti	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abdvohidov , i. f.d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinoz , doktorant	
Erkin iktisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодикова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasurova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	

Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari.....	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности	
производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddин Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения	
конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f.n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otabek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlarini	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
Markaziy Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'rni va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoira Shukurullaevna , katta o'qituvchi	

Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeвна , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari... 683	
Shaniyazova Zamira Oralbayevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish.....	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	
Korxonalar moliyaviy tahlilining ahamiyati	714
Karimov Eminjon Gapardjonovich , doktorant	
Рекреация как основа духовно-культурного возрождения нации и социально-экономического развития страны	716
Алимова Гузал Алишеровна , Доктор философии (PhD) по экономическим наукам	
Развитие тепличного плодовоовощеводства и создание в отрасли цепочки добавленной стоимости Республики Узбекистан.....	722
Дурманов Акмал Шаймарданович , PhD, доцент кафедры	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirishning innovatsion usullari.....	734
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li , DSc, mustaqil izlanuvchi	
Роль виртуальных банков в развитии экономики Узбекистане.....	738
Каримов Нарбой Ганиевич , доктор экономических наук; Ниязметов Мансур Рустамович	
Xotin-qizlarni ish bilan ta'minlashga ko'maklashish imkoniyatlari	742
Xayitov Abdimannon Buxarovich , iqtisod fanlari nomzodi	
Maxsus iqtisodiy zonalar: mazmun-mohiyati, ulardagi investitsiya muhitini yaxshilash	748
Ja'sur Umirzoqov Artiqboy o'g'li , PhD, dotsent	
Современные тенденции формирования системы критериев рабочих мест в условиях экологизации экономики	754
Ходжаева Нодирахон Абдурашидовна , PhD, профессор	
Yangi O'zbekistonda xizmatlar sohasi – mamlakat taraqqiyotining drayveri	760
Yusupov Muxamadamin , kafedra dotsenti	

Oliy ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlarning zarurati.....	767
Anvar Bazarbayevich Gafurov , PhD (i.f.f.d)	
Kichik sanoat zonalaridagi korxonalar raqobatbardoshligini oshirish.....	774
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	778
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Tibbiy sug'urtada innovatsiyalar va IT-texnologiyalarning qo'llanilishi.....	784
Xalikulova Gulzada Tadjimuratovna , PhD, kafedra dotsenti	
Improvement of Scientific Methodological Bases of Innovative Management of Higher Education Institutions.....	789
Gafurova Dilshoda , PhD	
Leveraging Public-Private Partnerships for Strategic Investment Financing.....	793
Yakubova Samira , PhD	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida banklarning o'rni.....	797
Adilova Zohida Ikromjonovna	
Turistik resurslarning salohiyatdan samarali foydalanishning nazariy asoslari.....	801
Alimardonova Zebuniso Mamarajabovna , mustaqil izlanuvchi	
Respublikamizda qimmatli qog'ozlar bozorini raqamlashtirishning o'ziga xos jihatlari.....	805
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich , kafedra dotsenti v.b.	
Исследование алюминиевого порошка как строительный материал.....	809
Шарипова Мадина Конгратбаевна , преподаватель	
Bank tizimi samaradorligini oshirishda chakana bank xizmatlarining o'rni.....	812
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich , PhD	
Lizing faoliyatini kreditlashda andarraytingdan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari.....	818
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Milliy moliya bozorini rivojlantirish xususidagi ilmiy-nazariy qarashlar.....	824
Burxanov A. U. , i.f.d., professor, Muratov Amir Timur ug'li , talaba	
Iqtisodiyotda yashil innovatsiyalarni joriy etishni konseptual asoslari.....	829
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna , kafedra dotsenti	
Цифровизация страховых претензий является основным механизмом развития страховой отрасли.....	835
Узакова Камола Бехзодовна , ассистент кафедры	
O'zbekiston va MDH mamlakatlari soliq tizimining qiyosiy tahlili.....	839
Bobomurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchi	
Soliq ma'muriyatchiligi tizimida samarali soliq nazoratini tashkil etish masalalari.....	845
Poyonov Bobir Bekmurod o'g'li , Bobomurotova Manzura Panji qizi , mustaqil tadqiqotchilar	
Banklarda aktivlar portfellarining zamonaviy holati.....	851
Murodova Mohigul Chori qizi , katta o'qituvchi	
Vaqtni boshqarish texnologiyasidan foydalangan holda talabalarining o'quv faoliyatida o'zini o'zi tashkil etishini rivojlantirish muammosini o'rganishning nazariy asoslari.....	855
Otajonova Maftuna Sultonmurodovna , tayanch doktorant	
Kredit-modul tizimida talabalarining mustaqil ishini rejalashtirish va tashkil qilish.....	859
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna , p. f. n.	
Erkin iqtisodiy hududlarga investitsiyalarni jalb etish innovatsion taraqqiyot omili sifatida.....	863
Sheraliyeva Saida Azatovna , katta o'qituvchi	
Paxta-to'qimachilik klasterlari mahsulotlari eksportini motivatsiyalash mexanizmi.....	868
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich , tayanch doktorant	
O'zbekiston Respublikasida soliq tavakkalchiligini boshqarishning hozirgi zamon muammolari.....	875
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich , mustaqil izlanuvchi	
Modern Methods of Tax Control: Analysis, Problems and Solutions.....	879
Ergasheva Malikakhon , Independent researcher	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish mehnat bozorida bandlik darajasini oshirish omili sifatida.....	884
Amanov Otabek Amankulovich	
Tashqi savdo – statistik o'rganishning obyekti sifatida.....	888
Ergashev Mirjon Yorqin o'g'li , tayanch doktorant	

TASHQI SAVDO – STATISTIK O'RGANISHNING OBYEKTI SIFATIDA

Ergashev Mirjon Yorqin o'g'li

Kadrlar malakasini oshirish va statistik tadqiqotlar instituti
tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada savdo atamasi va uning turlari tadqiq qilingan. Statistik tadqiqot obekti sifatida asosan tashqi savdo va unga berilgan ta'riflar o'rganilgan.

Kalit so'zlar: tashqi savdo, eksport, import, tovar, xizmat, ichki savdo, chakana savdo, ulgurji savdo, elektron tijorat savdo.

Abstract: This article examines the trade term and its types. As an object of statistical research, mainly foreign trade and its definitions were studied.

Key words: foreign trade, export, import, goods, services, domestic trade, retail trade, wholesale trade, e-commerce.

Аннотация: В данной статье рассматривается торговый термин и его виды. В качестве объекта статистического исследования изучалась главным образом внешняя торговля и ее определения.

Ключевые слова: внешняя торговля, экспорт, импорт, товары, услуги, внутренняя торговля, розничная торговля, оптовая торговля, электронная торговля.

KIRISH

Dunyo bo'ylab yuqori darajadagi raqamli integratsiya jarayonlarining davomli shakllanayotganligi mamlakatlarni jahon bozoriga bo'lgan ehtiyojini yanada orttirib bormoqda. Barcha tovar va xizmatlar sohalaridagi raqamlashuv jarayonlari, o'z o'zidan mamlakatlarni jahon bozoriga bo'lgan zaruriyatini oshirmoqda. Zamonaviy raqamli dunyoning shakllanish jarayonlari oqibatida jahon xo'jaligida yangidan yangi iqtisodiy munosabatlar vujudga kelmoqda, shu bois tashqi savdo jarayonlarini kengroq o'rganishga bo'lgan ehtiyoj kundan kun ortib bormoqda. Dunyo mamlakatlari bugungi kunda xalqaro savdoda aktiv faoliyat olib borishga intilishmoqda. Rivojlangan mamlakatlar rivojlanish uchun savdo aloqalari mustahkamlashga intilishgani bejizga emas. Iqtisodiy jihatdan ayta olamizki, tashqi savdoni rivojlanishi mamlakatlarning iqtisodiy barqarorlikka erishishiga sababchi bo'la oladi. Biroq, ba'zi geosiyosiy tarangliklar ta'sirlari tashqi savdo hajmiga albatta salbiy ta'sir ko'rsata oladi. Yuqoridagi ta'kid bo'yicha Birlashgan millatlar tashkilotining 2022-yil 13-dekabrda savdo va rivojlanish bo'yicha konferensiyasida (UNCTAD) ma'lum qilinishicha "2022-yilda xalqaro savdo hajmi 32 trilion dollarlik rekordni zabt etgan. Umuman olganda pandemiya va Ukrainadagi urush ta'siriga qaramay tovar va xizmatlar hajmi sezilarli o'sishga erishgan. Tovarlar hajmi energiya narxidagi o'sish sababli 10 % ga oshgan, ya'ni 25 trilion dollarga yetgan bo'lsa, xizmatlar bo'yicha bu ko'rsatkich 7 trilion dollarga yetgan, o'sish esa 15% ni tashkil qilgan. Ammo geosiyosiy taranglik sababli 2023-yilda xalqaro savdo hajmida kamayish kutilmoqda"¹. Shunga qaramay, savdo barcha davrlarda mamlakatlar uchun muhim sanalgan ya'ni, qadimdan mamlakatlar savdo faoliyatlarini rivojlantirish ustida ishlashgan va hozir ham ushbu jarayon jadal ravishda davom etmoqda.

TADQIQOT USULI VA NATIJALARI

Savdo qadimiy tushuncha, odamlar qadimdan savdo qilishadi chunki, ular ishonishadiki tovar almashinuvi ularga foyda keltiradi. Iste'molchilar o'zlariga kerak bo'lgan tovar va xizmatlarni dunyo bo'ylab xarid qilishi ham savdodir ammo, savdo kategoriyasiga ko'ra bu – tashqi savdo hisoblanadi. Ushbu jarayon sirtidan oddiy eshitiladi, biroq bu jarayonda xalqaro savdoni tashkil qiluvchi bir qancha biznes strategiyalar, siyosat va nazariyalar mavjud. Insoniyat shakllanishi bilan savdo faoliyatlari ham shakllangani ko'plab olimlar tomonidan ta'kidlanib kelinadi biroq, qadimiy yodgorliklar va dalillar asosida "bundan 5200 yil ilgari dastlabki savdo faoliyati dunyoning birinchi shahri qadimgi Mesopotamiyadagi Urukda tashkil qilingan degan" qarashlar mavjud². Uning qishloq

1 Global trade set to hit record \$32 trillion in 2022, but outlook increasingly gloomy for 2023 | UNCTAD

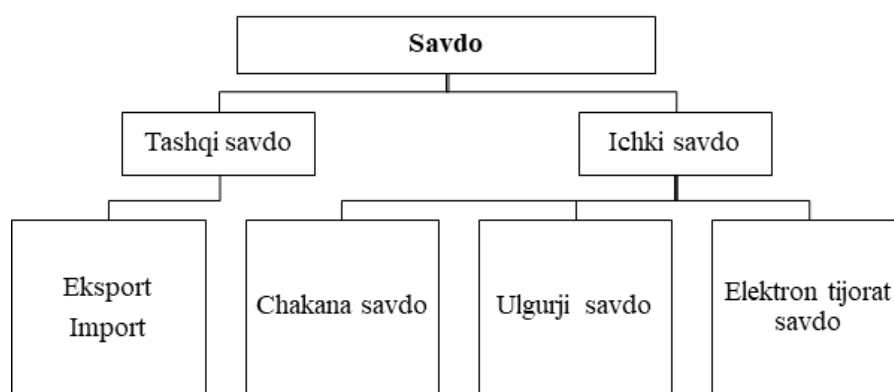
2 Matt Ridley. Humans: Why They Triumphed. www.wsj.com

xo'jaligi murakkab sug'orish kanallari orqali gullab-yashnashi, shaharni savdo vositachilarining uyi bo'lishiga olib kelgan. Kooperativ savdo tarmog'i keyingi davrlar davomida davom etadigan namunani o'rnatgan. Bu hozircha bizga ma'lum bo'lgan savdo tarixing eng tarixiy dalili bo'lib qolmoqda.

Tarixdan ma'lumki, pulni yaratilishidan oldin ham savdo mavjud bo'lgan, odamlar savdolashish jarayonini barter usullarida amalga oshirishgan. Ammo, "savdo" atamasi savdoning barcha kategoriyalarida keng foydalanib kelinishi, bugungi kunda tashqi va ichki savdo kabi alohida bo'g'imlarga ajratib o'rganish zaruriyatini keltirib chiqarmoqda. Savdoni umumiy mamlakatlar yoki shaxslar o'rtasidagi tovar va xizmatlar almashinuvi konsepsiyasi deb qaraladi. Aslida uning bir qancha turlari mavjud. Savdo nazariyasi bo'yicha dastlabki tahliliy yondashuv iqtisod fanlari doktori Adam Smit tomonidan yozilgan. Iqtisodiyot uyushgan fan sifatidagi tushuncha 1776-yilda Adam Smit tomonidan nashr etilgan "Xalqlar boyligi" asaridan kelib chiqqan deyish mumkin. Savdo va xalqaro savdo tushunchalari ham asosan shu qo'lyozmada tasvirlangan. Biroq, Adam Smitdan oldinroq Angliya, Ispaniya, Fransiya, Portugaliya va Gollandiya kabi mamlakatlarni zamonaviy milliy davlatga aylantirgan bir guruh odamlar ya'ni, savdogarlar, bankirlar, hukumat amaldorlari va faylasuflarning xalqaro savdo bo'yicha qo'l yozmalari mavjud.

Savdo atamasiga yana turli ta'riflar keltirib o'tilgan, "Buyuk Sovet Ensiklopediyasi"³ kitobiida shunday deyilgan – "savdo-xalq xo'jaligining tovar aylanishini, ularning ishlab chiqarish sohasidan iste'mol sohasigacha bo'lgan harakatini ta'minlovchi tarmog'i" dir. Bu ta'rif keng ma'noda bo'lib, tor ma'noda - ma'noda "savdo bu - tovar sotib olish va ularga sezilarli moddiy o'zgarishlar kiritmasdan ularni qayta sotish demakdir" deb aytib o'tilgan. Savdo atamalariga keladigan bo'lsak ular turli ma'nolarni anglatishi mumkin. Masalan "Katta iqtisodiy lug'at" kitobida Borisov A.B. savdo, ichki savdo hamda tashqi savdo atamalariga ta'riflar berib o'tgan. Unga ko'ra "savdo - tovar sotish, saqlash va sotishga tayyorlashda tovar ayirboshlash hamda mijozlarga xizmat ko'rsatish obyekti bo'lgan iqtisodiyot tarmog'i va xo'jalik faoliyatining turi bo'lsa, ichki savdo - iqtisodiyotning mamlakat ichki bozorida tijorat mahsulotlarini sotadigan tarmog'idir"⁴. Tashqi va xalqaro savdo bir biriga yaqin tushunchalar hisoblanadi. Tashqi savdo bir mamlakatning tashqi savdosini ifodalasa, xalqaro savdo esa bir nechta mamlakatning tashqi savdo faoliyatini ifodalaydi. Rayzberg B. A., va Lozovskiy L. Sh., Starodubseva Ye. B. larning "Zamonaviy iqtisodiy lug'at" kitobiida tashqi savdoni quyidagicha ifodalashgan: "tashqi savdo - boshqa mamlakatlar bilan savdo qilish, mamlakatdan tovarlar eksport qilish va mamlakatga tovarlar olib kirish, Boshqa mamlakatlar bilan savdo qilish, mamlakatdan tovarlar eksport qilish va mamlakatga tovarlar olib kirishidir"⁵. Xalqaro savdoni esa Borisov A.B. "O'zaro savdo qiluvchi davlatlarning savdo aloqalari, tashqi savdo aloqalarining umumiyligi"dir deb izohlagan⁶. Umuman olganda, olimlarning savdo nazariyasi, xalqaro savdo va tashqi savdo tushunchalari ustida turli ilmiy yondashuvlari mavjud. Ba'zi olimlar tashqi savdo bilan ichki savdo maqsadi bir va maqsad ikkalasida ham sotish, shu sabab chegaraning ahamiyati yo'q desa, boshqa taraf olimlari tushuncha bir biri bilan yetarlicha farqga ega deb fikr berishadi. Bizning fikrimizcha ham ichki savdo bilan tashqi savdo bir biridan maqsadi va tashkil qilinish siyosatiga ko'ra bir biridan juda faqrlidir. Ichki savdoda asosan foyda birinchi o'rinda turadi va tadbirkorlik subektlari hamda iste'molchilar amalga oshirishadi. Tashqi savdo orqali yanada kengroq maqsadlarni ko'zlanadi va unda mamlakat siyosati muhim o'rin tutadi.

1.1-rasm: Savdo va uning turlari⁷

3 Российский энциклопедический словарь: РЭС: в 2 кн./ Гл. ред. А.М. Прохоров, редкол.: В.И. Бородулин, А.П. Горкин (Зам. гл. ред.), В.М. Карев [и др.]. – М.: Большая Рос. энцикл., 2001.

4 Борисов А.Б. Большой экономический словарь.–М.:Книжный мир, 2003. – 895 с.

5 Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 495 с.

6 Борисов А.Б. Большой экономический словарь.–М.:Книжный мир, 2003. – 895 с.

7 Muallif tomonidan ishlab chiqiladi.

Tashqi savdo jarayonlari mamlakatlar taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etishi bizni ushbu tadqiqot ishimizda tashqi savdoni xalqaro sanoatning tasniflariga muvofiq holda, iqtisodiy statistik tahlilimizning obyekti sifatida ko'rishimizga olib qildi. Birlashgan millatlar tashkilotining ushbu metodologik qo'llanmasiga muvofiq, tashqi savdo ta'rifi quyidacha keltirib o'tilgan. Unga ko'ra, tashqi savdo-tijorat kreditlari bo'yicha foiz stavkalari va xalqaro narxlar darajasini inobatga olgan holda, Xalqaro tovarlar va xizmatlar almashinuvini keltirib chiqaruvchi, tovarlar, savdo korxonalari, mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonalarning tadbirkorlik faoliyati tushuniladi⁸. Shunga ko'ra iqtisodiy o'sishning muhim qo'shimcha omili sifatida, mamlakatning xalqaro aloqalarining kengayishiga sabab bo'lishi tashqi savdoning roli muhimligini anglatadi. Tashqi savdo bo'yicha ilmiy tadqiqot olib borgan rus olimi Bayasgalangin Setsge shunday deydi, "Tashqi savdo mamlakat iqtisodiy hayotining ajralmas va juda muhim tarkibiy qismidir. Uning muvozanatli rivojlanishiga eng katta e'tibor qaratish lozim va bu, birinchi navbatda, tashqi savdo strategiyasining maqbul variantini tanlashga tegishli bo'lib, uni amalga oshirish hozirgi iqtisodiy sharoitda ijobiy natijalar beradi"⁹.

S. N. Bludova¹⁰ tashqi savdoning nazariy asoslarini tahlil qilish asosida quyidagi fikrlarga kelgan, tashqi iqtisodiy aloqalar; hozirgi bosqichda xalqaro savdoning klassik nazariyalari, asosan jahon savdosining xususiyatlarini to'liqroq tavsiflovchi tashqi savdo almashinuvining muqobil, neotexnologik konsepsiyalarini shakllantirish uchun asos sifatida qo'llaniladi.

Tashqi savdo bo'yicha iqtisodchi olimlarimiz ham o'z fikrlarini bildirganlar, shu jumladan iqtisodchi olim M. Mirsaidov o'zining Xalqaro iqtisodiy munosabatlar kitobida tashqi savdoga quyidagicha ta'rif bergan: "Tashqi savdo iqtisodiy tushuncha bo'lib, bir davlat bilan boshqa bir davlat o'rtasidagi tovar va xizmatlarning to'langan importi va va eksportidan tashkil topgan savdosini anglatadi"¹¹.

Mamlakatlar tashqi savdo statistikasini yuritishda Birlashgan millatlar tashkilotining (keyingi o'rinlarda BMT) "Xalqaro tovarlar savdosi statistikasi: tushunchalar va ta'riflar" (IMTS) qo'llanmasidagi tavsiyalar asosida shakllantiriladi. Shu jumladan O'zbekiston Respublikasi tashqi savdo statistikasi ham ushbu qo'llanma me'yorlari asosida shakllantiriladi. Qo'llanmada tovarlar bo'yicha tashqi savdo statistikasiga quyidagicha ta'rif berib o'tilgan: unga ko'ra "Xalqaro tovarlar savdosi statistikasi (IMTS) atamasi mamlakatlar va hududlar o'rtasida tovarlar harakati to'g'risidagi ma'lumotlarni taqdim etish bilan bog'liq bo'lgan ixtisoslashtirilgan, ko'p maqsadli rasmiy statistik ma'lumotlar to'plamini bildiradi". Xalqaro tovarlar savdosi statistikasining ko'lamini ushbu bo'limlarda keltirilgan umumiy va maxsus ko'rsatkichlar bilan belgilanadi. Umumiy ko'rsatkich sifatida xalqaro tovar savdosi statistikasida mamlakatning iqtisodiy hududiga olib kirish yoki undan olib chiqish yo'li bilan uning moddiy resurslar zaxirasiga qo'shiladigan yoki undan ayirib qo'yiladigan barcha tovarlarni hisobga olish tavsiya etiladi:

- tovarlarning o'ziga xos xususiyatlari;
- savdo bitimining o'ziga xosligi yoki murakkabligi;
- ma'lumotlarni yig'ish bilan bog'liq har qanday amaliy fikrlar.

Muayyan mahsulot toifalari uchun maxsus ko'rsatkichlar ushbu mahsulotlarga aniqlik kiritadi:

- tovarlar savdosining xalqaro statistikasiga kiritilishi kerak;
- xalqaro tovar savdosi statistikasiga kiritilmagan;
- tovar savdosining xalqaro statistikasiga kiritilmasligi kerak, lekin to'lov balansi va milliy hisoblar yoki boshqa statistik maqsadlar uchun umumiy xalqaro tovar savdosi ko'rsatkichlarini hisoblash imkonini berish uchun alohida qayd etilishi kerak.

Butun jahon bo'ylab raqamli iqtisodiyotning shakllanishi va jadal integratsiya jarayonlari bugungi kunda tashqi savdo jarayonlarini keskin rivojlanishiga sabab bo'lmoqda. Qolaversa, 2019-yilning COVID-19 pandemiyasi ham dunyo mamlakatlarida raqamli integratsiya jarayonlarini keskin jadallashuviga olib kelmoqda. Pandemiyadan keyingi raqamli iqtisodiyot ta'sirida shakllanayotgan jahon xo'jaliklarining iqtisodiy munosabatlari, mamlakatlarning yangi tashqi savdo aloqalari shakllanmoqda. Shu bois bugungi kundagi tashqi savdo jarayonlarini iqtisodiy hamda statistik tadqiq etishga bo'lgan talab ortib bormoqda. Sir emaski, mamlakatlararo xalqaro savdoning takomillashuvi dunyo bo'ylab kambag'allik darajasini pasaytirishga, qolaversa, ham ichki ham hukumatlar o'rtasidagi munozarali vaziyatlar yechimini taqdim eta oladi. Masalan, biz misol tariqasida firma yoki shaxsni oladigan bo'lsak, uning ancha arzon joydan xizmat yoki mahsulotni olishi ikkala tomonning ham yashash standartlarini yaxshilanishiga olib keladi. Umumiy olib aytganda, tarixdan ma'lumki qaysi hudud rivojlangan bo'lsa, savdo aloqalari o'sha hududda ancha rivojlangan bo'ladi. Rivojlangan mamlakatlar rivojlantirish uchun savdo aloqalari mustahkamlashga intilishgani bejizga emas.

8 The International Trading System and Trade Negotiations | UNCTAD

9 Баясгалангийн Цэцгээ. Диссертация на тему «Математическое моделирование структуры внешней торговли Монголии», по специальности ВАК РФ 08.00.13 - Математические и инструментальные методы экономики. dissercat.com.

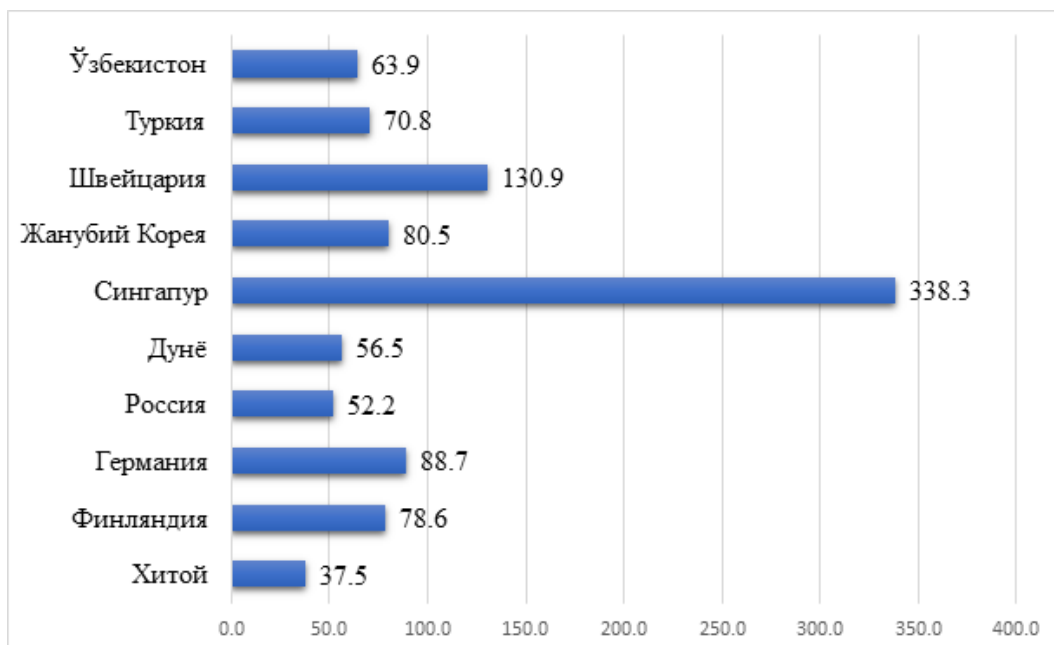
10 Диссертация на тему «Методическое обеспечение оценки состояния и формирования направлений развития внешнеэкономического комплекса региона», (dissercat.com)

11 M. Mirsaidov. Xalqaro-iqtisodiy-munosabatlar. O'quv qo'llanmasi. www.sies.uz

TAHLIL

Iqtisodiy jihatdan ayta olamizki, tashqi savdoni rivojlanishi mamlakatlarning iqtisodiy barqarorlikka erishishiga sababchi bo'la oladi. Jahon savdo tashkilotining statistik ma'lumotlari ham shuni ko'rsatadiki rivojlangan mamlakatlarning tashqi savdo hajmlarida doimiy o'sish kuzatiladi. Yurtimizda ham tashqi savdo aloqalarimizni rivojlantirish ishlari jadal tus olmoqda. Jumladan, Joriy 2023-yilning aprel oyida o'tkazilgan Toshkent xalqaro investitsiya forumi ochilishida prezident Sh.M. Mirziyoyev¹² ham buni ta'kidlab o'tdilar. Prezidentimiz "Jahon savdo tashkiloti talablari "O'zbekistondagi islohotlar mazmuniga to'la mos ekanini va investorlar uchun zarur bo'lgan 7 mingdan ziyod xomashyo va tovarlarga bojxona bojlari bekor qilingan.

1.2-rasm: Jahon mamlakatlari tashqi savdo aylanmasining yalpi ichki mahsulotidagi ulushi (foizda)¹³

Tarix va ko'plab ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tashqi savdo iqtisodiy o'sishning muhim dastagi hisoblanadi. Jumladan Karliy Shmit va uning jamoasi tomonidan 150 ta dunyo mamlakatlari o'rtasida o'tkazilgan "Tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik" mavzusidagi ekonometrik tadqiqotida tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasida kuchli bog'liqlik borligini empirik isbotlashgan. Olimlarga ko'ra savdo hajmini 1 % oshishi yalpi ichki mahsulotni 0.4% oshishiga olib keladi. Bundan ko'rinib turibdiki rivojlangan mamlakatlar doimo tashqi savdo aloqalarini muhim bilib tashqi savdo aylanmasi hajmini oshirish maqsadida savdo aloqalarini kengaytirish ustida ishlashgan. Jahon savdo tashkilotining statistik ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki rivojlangan mamlakatlarning tashqi savdo aylanmasi ularning yalpi ichki mahsulotga solishtirilganda nisbatan katta qismini tashkil qiladi (1.2-rasmga qarang).

1.1-jadval: Dunyo mamlakatlarining tovarlar guruhi bo'yicha eksport hamda import hajmlari (mlrd. AQSH dollarda)¹⁴

Yillar	2018		2019		2020		2021		2022	
Davlatlar	Eksport	Import	Eksport	Import	Eksport	Import	Eksport	Import	Eksport	Import
AQSh	1664.0	2614.2	1643.2	2567.4	1424.9	2406.9	1754.3	2935.3	2064.3	3375.8
Xitoy	2486.7	2135.7	2499.5	2078.4	2590.0	2066.0	3358.2	2686.7	3593.5	2716.2
Rossiya	443.9	248.9	419.7	253.9	333.5	240.1	494.4	304.0	588.3	280.4
Fransiya	582.2	676.4	571.0	654.7	488.6	581.3	585.0	715.1	617.9	818.3
Turkiya	177.2	231.2	180.8	210.3	169.6	219.5	225.2	271.4	254.2	363.7
Shvetsariya	310.7	279.5	313.9	277.8	319.3	292.0	380.2	324.1	401.7	356.5

12 Prezident: O'zbekiston JSTga tezroq a'zo bo'lib kirishdan manfaatdor (kun.uz)

13 Muallif tomonidan www.stats.wto.org sayti ma'lumotlari asosida tayyorlandi.

14 Жаҳон савдо ташкilotи (stats.wto.org) ҳам Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги статистика агентлиги (stat.uz) сайтларидаги маълумотлар асосида тайёрланди.

Singapur	413.0	370.9	390.8	359.3	362.5	329.8	457.4	406.2	515.8	475.6
Germaniya	1560.5	1284.4	1489.4	1234.0	1382.5	1171.8	1636.7	1421.5	1657.6	1570.8
J. Koreya	604.9	535.2	542.2	503.3	512.5	467.6	644.4	615.1	683.6	731.4
O'zbekiston	10.9	17.3	14.9	21.9	13.3	20.0	14.1	23.7	15.3	28.2

Statistik ko'rsatkichlar shuni ko'rsatadiki O'zbekiston hamda rivojlangan mamlakatlarda pandemiya davrida ham tashqi savdo aylanmasi sezilarli yuqorilagan. Yurtimizda oxir besh yilda tovarlar guruhi bo'yicha import va eksport hammi mos ravishda 60% hamda 40 % miqdorda o'sishga erishgan.

Statistik tadqiqotlarni amalga oshirish uchun ishonchli statistik ma'lumotlar bazasi ega bo'lishimiz darkor. Bunda, ma'lumotlarni ishonchli manbaladan olinishi muhim ahamiyat kasb etadi. Tashqi savdo bo'yicha O'zbekiston Respublikasidagi asosiy ma'lumotlar bazasi sifatida quyidagi tashkilotlarni aytib o'ta olamiz:

- Iqtisodiyot va moliya vazirligi xuzuridagi Bojxona ko'mitasi;
- O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi;
- O'zbekiston Respublikasi prezidenti huzuridagi Statistika agentligi.

Tovarlarning tashqi savdosining barcha baholari bojxona statistikasiga asoslanadi, unda importchilar va eksportchilar tomonidan bojxonada e'lon qilingan qiymat hisobga olinadi. Tashqi savdo jarayonlarini ifodalovchi axborot manbalari manbalari bojxona organlariga tegishli va tegishli bo'lmagan manbalar asosida shakllantiriladi. Bojxona organlari asosida yig'ilgan tashqi savdo ma'lumotlari bojxona qo'mitasi deklaratsiyalari va tegishli bojxona hujjatlari ma'lumotlariga asoslanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Matt Ridley. Humans: Why They Triumphed. www.wsj.com
2. Российский энциклопедический словарь: РЭС: в 2 кн./ Гл. ред. А.М. Прохоров, редкол.: В.И. Бородулин, А.П. Горкин (Зам. гл. ред.), В.М. Карев [и др.]. – М.: Большая Рос. энцикл., 2001.
3. Борисов А.Б. Большой экономический словарь.–М.:Книжный мир, 2003. – 895 с.
4. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Старицкий Е.Б. Современный экономический словарь. 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 495 с.
5. Борисов А.Б. Большой экономический словарь.–М.:Книжный мир, 2003. – 895 с.
6. The International Trading System and Trade Negotiations | UNCTAD
7. Баясгалангийн Цэцгээ. Диссертация на тему «Математическое моделирование структуры внешней торговли Монголии», по специальности ВАК РФ 08.00.13 - Математические и инструментальные методы экономики. dissercat.com.
8. Диссертация на тему «Методическое обеспечение оценки состояния и формирования направлений развития внешнеэкономического комплекса региона», (dissercat.com)
9. M. Mirsaidov. Xalqaro-iqtisodiy-munosabatlar. O'quv qo'llanmasi. www.sies.uz
10. Ergashev, M. (2022). Raqamli iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida statistika tizimini yanada takomillashtirish: Mint-aqalarning innovatsion rivojlanishini statistik baholash. Sentri nauchnix publikatsiy (buxdu. uz), 13(13).
11. Sherov, A. U., & Qurbonov, A. U. (2022). Tendency Of Developing Digital Economy in Uzbekistan. Eurasian Scientific Herald, 5, 123-126.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Тел.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot”
jurnali

O‘zbekiston Respublikasi
Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro‘yxatdan
o‘tkazilgan.